

Духовність українства ХХІ століття: збірник матеріалів ХІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
(06 травня 2011 р.) Ред. кол. : О.М. Барно та ін. – Кіровоград. – 2011, с. 117 – 123.

ДОСВІД К.Д. УШИНСЬКОГО ТА В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Глазунова Леся Олександрівна
аспірант кафедри педагогіки,
викладач кафедри слов'янських та германських мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми... Проблема формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства набуває особливої актуальності в умовах розвитку української державності. Сьогодення потребує творчо активної особистості, естетично компетентної, яка здатна орієнтуватись на майбутнє, і водночас шанувати, збагачувати історико-культурну спадщину свого народу. Адже тільки те покоління спроможне відтворювати традиції та звичаї, творити нові культурні цінності, утверджувати нові естетичні ідеали, нести духовність, світогляд якого формується на підґрунті народної культури та знань про неї. Формування естетичної компетентності та естетичне виховання в широкому педагогічному контексті передбачають якісну зміну рівня естетичної культури суб'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це безперервний процес протягом усього життя людини, завдяки якому розв'язуються протиріччя між рівнем естетичної культури людства і певною культурою окремої особистості в кожному окремому періоді життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій... У державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), щодо формування естетичної компетентності, йдеться: «Виховуючи в дітей та молоді естетичні смаки та погляди, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу» [3, с.1], «вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної підготовки фахівців, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Вона має стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу» [3, с.33].

Мета «Концепції національного виховання» полягає в наповненні виховання гуманітарним змістом, який узгоджується з кращими надбаннями цивілізації й орієнтований на соціалізацію, безпосередній розвиток людини, відповідає потребам її самореалізації та актуальним завданням відродження національної культури, становлення Української держави [5, с.12].

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст. акцентується увага на визначенні пріоритетних напрямів розвитку освіти, зокрема «реалізація Доктрини забезпечить перехід до нової гуманістично–інноваційної філософії освіти, це надасть відчутне зростання інтелектуального, культурного, духовно–морального потенціалу суспільства й особистості» [7, с.6].

Таким чином, державні документи України про освіту й виховання акцентують увагу вищих педагогічних навчальних закладів на необхідність формування естетичної компетентності при підготовці спеціалістів.

Варто зауважити, що вітчизняні педагоги К.Д. Ушинський та В.О. Сухомлинський надавали великого значення вихованню культурно багатой та естетично компетентної молоді. У своїх працях вони репрезентували шляхи, методи та прийоми, завдяки яким формування естетичної компетентності особистості буде найефективнішим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми... Досвід видатних класиків педагогіки К.Д. Ушинського та В.О. Сухомлинського вивчало багато дослідників. Написано сотні статей, монографій, щодо певних аспектів їх педагогічної спадщини, але не існує досліджень, які б торкалися питання формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства, тому, на нашу думку, дана тема є цікавою та актуальною.

Виклад основного матеріалу дослідження... Та перш за все необхідно розтлумачити терміни «компетентність» та «народознавство». Звернімося до енциклопедичних джерел і словників, які розкривають їх багатогранність і неоднозначність.

У перекладі з англійської “competence” означає: здатність, уміння; компетентність; компетенція, повноваження. Тлумачні словники англійської мови трактують це поняття як відповідність, достатність, уміння виконувати певну роботу, завдання та обов’язок; розумові здібності або загальні уміння та навички. У тлумачному словнику іншомовних слів та висловів знаходимо: «компетентність (лат. competens (competentis) – відповідний, здібний) володіння знаннями та досвідом; вагома, авторитетна думка», «компетенція (лат. competentia належність) 1) коло повноважень, які забезпечуються законодавством, уставом чи іншим документом певному управлінню чи особі; 2) коло питань, в яких певна особа володіє знаннями, досвідом» [8, с.419].

Згідно з різними українськими словниками термін «компетентність» походить від латинського competentia > competere (досягати, відповідати, прагнути), означаючи: здатність особистості розв’язувати проблеми, що виникають, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді та цінностях, отриманих особистим шляхом освіти та практичної діяльності

Щодо терміну «народознавство», то його вперше запропонував **Іван Якович Франко**. Він писав, що «народознавство» (німецькою – die Volkskunde, англійською – folklore) означає, власне, щось більше, ніж те, що становить сферу нашої науки. Бо ж пізнати народ - то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище, їхні фізичні і розумові особливості, їхні інститути й економічне

становище, їхні торговельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами» [15, с.254].

У Концепції педагогіки народознавства зазначено, що народознавство - це рідна мова, історія, краєзнавство, етнографія, народна педагогіка, народний календар, народні моральні принципи, усна творчість, різні види мистецтва й художньої творчості, прогресивні національні традиції, звичаї та обряди, народні символи та національна символіка [5, с.9].

Культура і компетентність, на нашу думку, є головними показниками освіченості особистості. Культура особистості домінує над її компетентністю, оскільки містить ступінь розвитку особистості та її вдосконалення, в тому числі якості розуму, характеру, пам'яті й уявлення, які отримує людина в процесі виховання і навчання.

Отже, звернімося до досвіду К.Д. Ушинського щодо формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства.

Костянтин Дмитрович Ушинський, працюючи інспектором у Смольному інституті, значну увагу приділяв ідеям народності, виховуючого навчання, повазі до особистості учня. Великого значення педагог надавав формуванню естетичної компетентності, основними засобами якого вважав природу, працю, мистецтво. У навчальні плани народних шкіл К. Ушинський ввів предмети естетичного циклу: малювання, музику і співи. Розуміючи велику роль педагога в естетичному вихованні та формуванні естетичної компетентності учня, Костянтин Дмитрович ставив питання про необхідність художньої освіти учителів та вихователів [4, с.195].

К. Ушинський вважав, що «виховання повинно бути духовно-естетичним, ідеальним», «все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя. Вчитель має бути високоморальною, освіченою, духовно багатою особистістю» [12, с.198].

Естетичне виховання, формування естетичної компетентності – не самоціль, а важлива умова і шлях досконалого і гармонійного розвитку людини. Воно, за К. Ушинським, є максимальним розкриттям особистості в тій діяльності, яка найбільше відповідає її душі. Призначення естетичного виховання – розвивати в кожній людині її пізнавально-творчий потенціал, допомагати їй відкрити саму себе. Прагнення до досконалості в сфері краси, на думку педагога, - це душевна потреба людини, а краса – це ставлення людини до об'єктивного світу, яке має бути творчим [6, с.51].

Педагог зазначав, що моральне обличчя людини, моральні стосунки між людьми мають естетичну значущість. Краса вчинків людини визначається високими внутрішніми стимулами, виражає її моральну сутність. В основі усіх моральних та естетичних прагнень лежить прагнення досконалості. Формування естетичної компетентності має бути націлене на розвиток вміння бачити й насолоджуватись прекрасним, на формування в людини прагнення до високих ідеалів.

К.Д. Ушинський зазначав, що естетичне не можливо окреслити тільки категорією «прекрасне», поряд з ним існують поняття «потворне», «бридке», «низьке», які співіснують в житті, формують естетичну компетентність

людини. Педагог зауважував, що у школі необхідно використовувати усі можливості естетичного виховання, оскільки виховний вплив буде ефективніший лише тоді, коли зачіпатиме не тільки розум, але й почуття дитини [6, с.52].

На думку Ушинського, гармонійно розвинена особистість це – людина з тонким художнім смаком і глибоко розвиненою емоційною сферою. Така людина знаходить прекрасне у літературних творах, мистецтві, людях, розуміє і шанує добре, засуджує зло.

Особливе місце К. Ушинський відводив різноманітним жанрам усної народної творчості (казки, прислів'я, приказки), які розвивають літературно-творчі здібності дітей, «відбивають народне життя з усіма мальовничими особливостями», відображають «усі сторони життя народу: домашню, сімейну, польову, лісову, громадську» [13, с.49-50].

Душею педагогічної системи К.Д. Ушинського є рідна мова – невичерпне джерело виховання гармонійно розвиненої особистості, формування в кожній людині естетичних засад. Рідна мова є «найбільшим народним наставником», дитина, вивчаючи рідну мову, «п'є духовне життя й силу з рудної груді рідного слова. Воно пояснює їй природу, ознайомлює її з характером людей, з суспільством, з його історією, воно вводить її в народні вірування, в народну поезію» [6, с.53].

К. Ушинський виділяв рідну природу, як один із засобів формування естетичної компетентності. Він підкреслював, що природа, її простори є першим вихователем, бо найдоступніші для сприймання. Педагог називав природу «всерозвиваючою», оскільки у процесі ознайомлення із природою у дитини нагромаджується чуттєвий досвід, як основа, першоджерело естетичного розвитку [4, с.194].

К.Д. Ушинський стверджував, що народне виховання є живим органом в історичному процесі народного розвитку, і таке виховання набуває надзвичайної впливової сили на формування національного характеру, національної психології людини. З цього приводу він писав: «Чи дивно після цього, що виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [13, с.53].

Ідей К.Д. Ушинського знайшли своє втілення та продовження у працях В.О. Сухомлинського.

Василь Олександрович Сухомлинський вважав, що формування естетичної компетентності особистості повинно займати чільне місце навчально-виховному процесі. Він пропонував використовувати красу природи, красу слова, музики і живопису. Педагог, на думку В. Сухомлинського, має не тільки навчити дитину знати і розуміти мистецтво, а й сформувати у неї потребу милуватися природою і творами мистецтва, навчити творити прекрасне, насолоджуватись прекрасним, створеним власними руками [14, с.527].

«Через красиве – до людяного»: таким було педагогічне кредо В. Сухомлинського. При цьому він прагнув, аби діти у буденному, звичайному

знаходили найяскравіші, найнеповторніші кольори і відтінки природи, людських взаємин, і на цій основі переживали глибокі позитивні емоції [4, с.291]. «Відчування краси природи, активне творення прекрасного я назвав би дорогоцінними вправами душі, потрібними для того, щоб людина прагнула бачити красу людини, її душі, прагнула утвердити прекрасне в самій собі» [4, с.296].

Василь Сухомлинський писав: «Краса – могутній засіб виховання чутливості. Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі – вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [11, с.414].

Одним із засобів формування естетичної компетентності педагог вважав образотворчу діяльність дітей (малювання, ліплення, аплікації): «Дитячий малюнок, процес малювання – це частка духовного життя дитини. Діти не просто переносять на папір щось з навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять у нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї» [10, с.54], «коли дитина малює те, що втілює красу, переживання краси наче проситься в слово, пробуджує образне мислення» [9, с.159].

«Ми з перших років шкільного виховання навчаємо дітей розуміти красу навколишнього світу, природи, суспільних відносин. Сприймання, осмислення краси – це основа, стрижень естетичного виховання, серцевина тієї естетичної культури, без якої почуття залишаються глухими до всього прекрасного. Ми прагнемо до того, щоб через усі сфери духовного життя дитини і через її розумову і фізичну працю, через її творчість, громадську діяльність, морально-естетичні відносини, дружбу, любов – проходила червоною ниткою думка: красу треба цінувати і берегти...» [9, с.369].

В.Сухомлинський писав, що «завдання школи полягає у тому, щоб почуття прекрасного, краса, створені за багатовікову історію, стали надбанням кожного людського серця, перетворилися на естетичну культуру особистості та моральних відносин між людьми...» [9, с.377].

Одним із засобів формування естетичної компетентності молоді В. Сухомлинський вважав літературу: «через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини» [1, с.339], «краса й жива думка так органічно пов'язані, як сонце й квіти. Поетична творчість розпочинається з бачення краси. Краса природи загострює сприймання, пробуджує творчу думку, наповнює слово індивідуальним переживанням» [10, с.119].

Важливе місце у естетичному вихованні дитини, на думку В.Сухомлинського, займає музика, живопис й поезія. «Музика й співи в школах – не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який має надати емоційного й естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання

музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї» [11, с.258].

І. Бех, досліджуючи естетичні погляди В. Сухомлинського, писав що «є вагомим підстави стверджувати факт використання педагогом терміна «краса» щодо внутрішніх утворень у його естетичному значенні як естетичне переживання. Краса духовності має бути прекраснішою за оточуючий людину світ: за небо й сонце, землю й пшеничне поле. Йдеться про те, що сила переживання духовної краси має бути більшою за силу естетичного переживання матеріальних об'єктів» [2, с.3].

Отже, феномен краса був для В. Сухомлинського результатом художньо-естетичного розвитку особистості як особливого її ставлення до навколишнього світу, в якому вона функціонує діяльнісно, передусім як суб'єкт праці, пізнання, гри, спілкування [2, с.4].

Висновки з даного дослідження... Формування естетичної компетентності, естетичне виховання виступають одними із складових процесу освіти і ставлять за мету – передати накопичені знання, сформувати загальну культуру особистості, використовуючи різні педагогічні форми й засоби. При цьому форми передачі досвіду, як ми бачимо із праць К.Д. Ушинського та В.О. Сухомлинського, можуть бути різноманітними. Вони ускладнюються з розвитком дитини, а в історичному процесі детермінуються ступенем ускладнення структури знань і суспільних відносин.

Всебічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без естетичного виховання, без формування естетичної компетентності. Формування естетичної компетентності молоді передбачає розвиток у людини почуття прекрасного, формування вмінь та навичок бачити і творити красу в навколишній дійсності, вміти відрізнити прекрасне від потворного, жити за законами краси, пам'ятати та відтворювати народні обряди, традиції, ремесла.

Перспективи подальших досліджень... Отже, вивчаючи досвід вітчизняних педагогів К.Д. Ушинського та В.О. Сухомлинського, щодо формування естетичної компетентності молоді, ми проаналізували запропоновані ними засоби народознавства та шляхи їх використання. Вбачаємо необхідність продовження аналізу праць вітчизняних педагогів, психологів, митців, щодо питання формування естетичної компетентності молоді засобами народознавства.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
2. Бех І. Естетика духовності В.О. Сухомлинського. // Рідна школа. – 2008. - №9. – С. 3-7
3. Державна національна програма «Освіта». – К.: Райдуга, 1994
4. Історія педагогіки / За ред. М.В. Левківського, О.А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДПУ, 1999. – 336 с.
5. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури // Збірник Міністерства освіти України. –

1992. – № 5. – С. 2 – 25.

6. Мосіяшенко В. Естетичне виховання – складова педагогічної системи К.Д. Ушинського. // Шлях освіти, 2003, № 2 С.51 – 54
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст./Освіта. – 11–18 липня.– 2001р.–С.2–6.
8. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 976 с.
9. Сухомлинський В.О. Павлинська середня школа // Вибрані твори в 5 т. – Т. 4. – К.: Рад шк., 1976. – 448 с.
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані тв.: У 5 т. – К.: 1977. – Т. 3. – С. 54-119.
11. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1976. – С. 414
12. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. - К.: Рад. школа, 1983. – С. 189
13. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні // Вибр.тв: В 2 тт., Т 1.- К., 1983. – С. 53
14. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Академвидав, 2003. – 528 с.
15. Франко І.Я. Найновіші напрями в народознавстві // Зібр. тв.: В 50 тт.,Т.45. – К., 1986. – С.

Анотація

In the article facilities the main ideas of K. Yshenskiy and V. Suhomlensiy from aesthetical competence of young people are discovered here. The effectiveness of aesthetical teaching and education of young generation based on fundamental Ethnopedagogic knowledge are especially assentuated.

Summary

У статті висвітлюються провідні ідеї К. Ушинського та В. Сухомлинського щодо естетичної компетентності молоді. Наголошено на ефективності навчання і виховання молодого покоління на ґрунтовних знаннях етнопедагогіки.

Ключові слова: естетична компетентність, естетична культура особистості, виховання, народознавство, мистецтво, культура.

Key words: aesthetical competence, aesthetical culture of a personality, education, Ethnopedagogic knowledge, art, culture.